

เชียงใหม่ไม่ได้มีแต่วัดเก่า ยังมีเรื่องราว และภาพเก่า ที่สร้างเรื่องเล่าและคนทำงานชุมชน

นवलพรรณ นุญชรธรรม

นักวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย อำเภอไม่เล็กไม่ใหญ่ เป็นที่ตั้งของสามเหลี่ยมทองคำ ดินแดนรอยต่อระหว่างสามประเทศ ไทย ลาว และเมียนมา มีแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่เป็นทั้งพรมแดน และเส้นทางการติดต่อสัมพันธ์ของทั้ง 3 ประเทศมานับร้อยปี และบริเวณนี้ยังเป็นที่ตั้งของเมืองเชียงแสน เมืองโบราณที่มีความสำคัญเมืองหนึ่งของอาณาจักรล้านนา หลักฐานสำคัญที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของเชียงแสนอาจเห็นได้จากกำแพงเมือง ป้อม คูเมือง และวัดจำนวนมากกว่า 200 แห่ง ทั้งในเขตกำแพงเมืองและนอกกำแพงเมือง เมืองเชียงแสนในอดีตผ่านการทำศึกสงครามหลายครั้ง หลายครั้งตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า บางครั้งอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยา และอาณาจักรล้านช้าง จนกระทั่งเป็นเมืองร้าง ในช่วงรัชกาลที่ 1 ของกรุงรัตนโกสินทร์ มีการกวาดต้อนผู้คนในเชียงแสนไปอยู่ที่ต่างๆ จนมาถึงช่วงรัชกาลที่ 5 จึงเริ่มมีคนเข้ามาอยู่อาศัย และฟื้นฟูก่อสร้างเมืองใหม่อีกครั้งจนเป็นเมืองเชียงแสนในปัจจุบัน

ปัจจุบันอำเภอเชียงแสนยังความสำคัญทางเศรษฐกิจ ทั้งเป็นเส้นทางการค้าระหว่างประเทศ การเดินทางไปมาหาสู่กันของหมู่เครือญาติ การเดินทางเพื่อการทำมาหากิน การเกษตร การค้าแรงงาน การเดินทางท่องเที่ยว และแม้แต่การแสวงโชค ส่งผลให้ ในช่วง 60-70 ปีที่ผ่านมา เชียงแสนยังมีความหลากหลายของผู้คน ความหลากหลายทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ซึ่งประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ส่วนใหญ่ยังไม่มี การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ยังคงอัดแน่นอยู่ในความทรงจำของคนเชียงแสนในช่วงเวลาดังกล่าว โดยมีภาพถ่ายของคนในชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยดึงความทรงจำในเรื่องราวต่างๆ และทำให้เห็นว่าเชียงแสน เป็นเมืองที่มีชีวิต

ผ่านร้อนผ่านหนาว เต็มไปด้วยสีสันของผู้คนหลากหลายกลุ่มที่มีส่วนร่วมสร้างให้เชียงใหม่มีความน่าสนใจในปัจจุบัน

ภาพเก่าเล่าเรื่องเมืองเชียงใหม่

ด้วยความที่เชียงใหม่เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศจึงมีผู้คนเดินทางมาเชียงใหม่มากมาย โดยเฉพาะในช่วงของการทำอุตสาหกรรมยาสูบเมื่อประมาณ พ.ศ.2500-2520 ส่งผลให้อำเภอเชียงใหม่เติบโตมากขึ้น มีทั้งสถานที่ราชการ ย่านการค้า และสถานบันเทิงมากมายหลายแห่ง รวมทั้งมีร้านถ่ายภาพที่เปิดให้บริการถ่ายภาพทั้งในและนอกสถานที่ให้กับผู้ที่ค่อนข้างมีฐานะในช่วงเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ทำให้ผู้คนและเหตุการณ์ในเชียงใหม่ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2500 ได้รับการบันทึกด้วยภาพถ่ายของคนเชียงใหม่อยู่จำนวนมาก ผู้ดำเนินโครงการ การจัดการข้อมูลประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ จึงหยิบยกภาพเก่าของเมืองเชียงใหม่ที่รวบรวมจากหลายแหล่ง ทั้งหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ภาพจากทายาทของ โกตัน เจ้าของร้านแสนศิลป์ร้านถ่ายรูปในอำเภอเชียงใหม่ ภาพส่วนบุคคล ภาพจากเพจป๊ากเชียงใหม่ รวมทั้งภาพจากแหล่งอื่นๆ มาจัดกลุ่มและเล่าเรื่องราวของเมืองเชียงใหม่ 10 เรื่อง เพื่อสะท้อนชีวิตของผู้คนเมืองเชียงใหม่ในช่วงเวลาต่างๆ ได้แก่ 1) รัชกาลที่ 9 และราชวงศ์เสด็จเมืองเชียงใหม่ 2) ตลาดสินสมบุรณ์ 3) น้ำท่วมครั้งใหญ่ เมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2509 4) เกาะกลาง 5) รถยนต์ จักรยาน สะพาน เรือ และน้ำโขงในเชียงใหม่ 6) เรือขนส่งในเชียงใหม่ 7) โกตัน 8) ชุมชนชาวจีน และย่านการค้า 9) การแต่งแฟนซีในงานทอดกฐิน 10) ชุมชนชาวลาวในซอยทัพมาน

● ย่านการค้ากับชุมชนชาวจีนในอำเภอเชียงใหม่

ผู้เขียนขอยกตัวอย่าง เรื่องราวของ ย่านการค้ากับชุมชนชาวจีนในอำเภอเชียงใหม่ ผู้ดำเนินโครงการได้พูดคุยกับลูกหลานชาวจีน ระหว่างการเดินทางทำแผนที่เดินดิน จากคำบอกเล่าของคุณป้าสิริวิมล บุรณพัฒนา (เจ้าเสี่ยมร้านน้ำเกี๋) อายุ 75 ปี และคุณป้าปีทมา (เจ้าหมัก) บุรณพัฒนา อายุ 86 ปี ได้เล่าเรื่องราวของคนจีนในสมัยแรกๆ ที่เข้ามาอยู่ในเชียงใหม่เมื่อราวพ.ศ.2463 ว่า พ่อแม่เป็นคนแต่จี๊ มาจากกวางโจว ก่อนอพยพมาอยู่เชียงใหม่ปู่เคยอยู่แถบสมุทรสงคราม สมุทรสาครมาก่อน ลูกหลานทุกคนเกิดที่เชียงใหม่ พี่คนโตอายุ 90 กว่าปีแล้ว แต่เดิมเคยเปิดเป็นร้านขายของชำต่อมาได้เปิดเป็นร้านขายยา ขายทั้งยาไทย ยาจีนและยาแผนปัจจุบัน มีครอบครัวคู่สุวรรณของอำมาอิน และเตี้ยยง ครอบครัวโพธิเกตุ (นายแทน โพธิเกตุ กำนันตำบลเวียง) ชุมชนชาวจีนที่มาอยู่ก็มาอยู่แถบทำน้ำโขงบ้านเวียงใต้ ตั้งแต่สามแยกโรงพัก (สถานีตำรวจภูธรเชียงใหม่) ไปจนถึงขอบถึงซอยข้างวัดปงสนุก และสามแยกโรงพักไปจนถึงตลาดสินสมบุรณ์ บริเวณทำน้ำวัดปงสนุกและในซอยวัดปงสนุกก็จะเป็นที่อยู่ของคนเมือง (ไทย

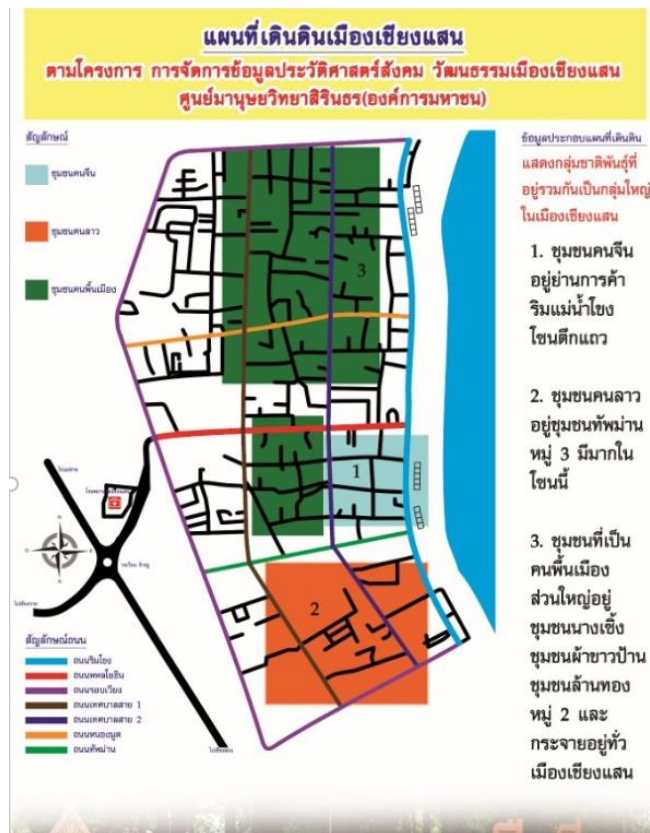
โยนก) ที่มาอยู่ก่อนแล้ว มีอาชีพทำการเกษตร ทำไร่ทำนาเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ในซอยวัดปงสนุกแต่เดิม ถือว่าเป็นซอยที่มีวัว ควาย มากที่สุด สำหรับบ้านเวียงเหนือ ก็จะมีคนเมืองอาศัยอยู่ในซอยวัดผ้าขาวบ้านถึงวัดพุกพันตอง และริมทำนน้ำวัดผ้าขาวบ้านไปจนถึงกำแพงด้านทิศเหนือ และทิศใต้ถึงที่ว่าการอำเภอ คนพื้นเมืองในซอยวัดผ้าขาวบ้านส่วนหนึ่งมาอยู่ก่อน 2440 และเป็นลูกหลานของตระกูลเชื้อเจ็ดตนที่อพยพมาสร้างบ้านแปงเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 (ข้อมูลจาก ชุดข้อมูลที่ 8 ย่านการค้าชุมชนของชาวจีน เมื่อวันวาน รายงานรายงานผลฉบับสมบูรณ์ โครงการการจัดการข้อมูลประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม เมืองเชียงใหม่ ระยะที่ 1 2562)

ชุมชนชาวจีน ตักบาตรถนนย่านการค้าริมโขง

ครอบครัวอาม่าอินกับเตี้ยยง คู่สุวรรณ พ่อค้าในเชียงใหม่

แผนผังชุมชน แสดงกลุ่มคนที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่

จากข้อมูลดังกล่าวให้เห็นความหลากหลายของผู้คนที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ในเชียงใหม่มากขึ้น รวมถึงวิถีชีวิตและการใช้พื้นที่ของคนกลุ่มต่างๆ ทั้งชาวจีนที่ส่วนมากจะเข้ามาเปิดร้านทำการค้าขายบริเวณริมแม่น้ำโขง คนเมืองหรือไทโยนกหรือไทยวนที่ทำเกษตรกรรม และพื้นที่ที่น่าจะเป็นพื้นที่การอยู่อาศัยในช่วงเริ่มแรก หลังจากการฟื้นฟูเมืองในระยะแรกบริเวณซอยวัดผ้าขาวป่าน

รวมคนอินประวัติศาสตร์ ให้มาพิน (ทำงาน) ร่วมกัน

นอกจากการรวบรวมเรื่องราวประวัติศาสตร์เพื่อบันทึกเรื่องราวของเมืองเชียงใหม่แล้ว กระบวนการทำงานของโครงการคลังข้อมูลชุมชนยังสร้างและขยายกลุ่มคนทำงานพิพิธภัณฑสถานและวัฒนธรรมในอำเภอเชียงใหม่ โดยเริ่มจากการทำงานของเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นล้านนา (ศูนย์ฯ ได้สนับสนุนให้พิพิธภัณฑสถานภาคเหนือทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นล้านนามาตั้งแต่ พ.ศ.2553 มีสมาชิกเป็นผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานใน 8 จังหวัดในภาคเหนือ) ได้เข้ามาทำงานร่วมกับกลุ่มคนต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่เพื่อหาแนวร่วมในการจัดงานมหกรรมเมืองพิพิธภัณฑสถานเชียงใหม่ เมื่อปี 2560 – 2562 ภายหลังการจัดงานมหกรรมฯ มีคนเชียงใหม่ที่ได้ร่วมงานกับกลุ่มเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานล้านนาจัดงานมหกรรมฯ เกิดความสนใจที่จะศึกษาเรื่องราวของชุมชนต่อ จึงเข้าร่วมโครงการคลังข้อมูลชุมชน เป็นกลุ่มคนทำงานกลุ่มใหม่ที่ร่วมกันทำงานคลังข้อมูลชุมชน ตั้งแต่การทำแผนที่เดินดิน การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการพูดคุยกับผู้คนในชุมชนและนอกชุมชน

คณะผู้ดำเนินโครงการ

คนเชียงใหม่กับการสร้างและจัดการความรู้

จากกระบวนการที่ใช้ภาพเก่าของชุมชนในการดึงความทรงจำเรื่องราวของชุมชนใน 10 ประเด็นดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้ดำเนินโครงการยังเกิดความสนใจที่จะศึกษารวบรวมข้อมูลชุมชนในระดับที่ลึกขึ้น โดยเลือกศึกษาข้อมูล 2 ประเด็นคือ เรื่องราวของคนเชียงใหม่ และไทยวน ที่เคลื่อนย้ายไปอยู่ในพื้นที่ต่างๆ โดยศึกษาจากร่องรอยหลักฐานที่ยังปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน เช่น เอกสารโบราณ “คำวเชียงใหม่แตก” ที่เล่าถึงเหตุการณ์และสภาพเมืองเชียงใหม่ในช่วงนั้น และลงพื้นที่ศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบเชียงใหม่ที่ยังปรากฏอยู่ เช่น วิหารวัดสุชาดาราม วิหารพันองค์วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง เพื่อศึกษาข้อมูลคนเชียงใหม่ และไทยวน ให้มีความชัดเจนมากขึ้น รวมทั้งการศึกษารวบรวมประเพณีการสรงน้ำพระธาตุ ซึ่งเป็นประเพณีที่คนเชียงใหม่ยังคงปฏิบัติในช่วงเทศกาลสงกรานต์ แต่คนรุ่นหลังๆ อาจยังไม่รู้ถึงที่มาที่ไปและความสำคัญในการสรงน้ำพระธาตุที่ต้องเรียงลำดับการสรงน้ำแต่ละวัด ตามความเชื่อของคนเชียงใหม่ที่ถือปฏิบัติมาอย่างยาวนาน ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นข้อมูลสำคัญที่ช่วยเติมเต็มประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ในส่วนที่ไม่ชัดเจน ให้มีความชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูล อย่างเป็นระบบจะช่วยให้เกิดความยั่งยืนของข้อมูล ทั้งการเก็บรักษาข้อมูลไม่ให้สูญหาย และสามารถส่งต่อความรู้ให้กับคนในชุมชน คนที่สนใจได้นำไปใช้ต่อได้อย่างเหมาะสม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน

กระบวนการจากการทำงานคลังข้อมูลชุมชน ผ่านโครงการการจัดการข้อมูลประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ ทั้งระยะที่ 1 และระยะที่ 2 ทำให้เกิดประโยชน์ใน 3 ประเด็น คือ 1.สร้างทีมงานรวมกลุ่มคนที่มีความสนใจในเรื่องราวประวัติศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรม ให้มารวมตัวกัน ทำงานร่วมกัน และสนุกที่จะศึกษาเรื่องราวของชุมชนในประเด็นอื่นต่อ 2.เกิดคลังข้อมูลของชุมชน ที่สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลเมืองเชียงใหม่ได้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน 3.การสร้างความรู้เพื่อเติมเต็มข้อมูลประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ให้ชัดเจนขึ้น และเป็นความรู้ที่คนเชียงใหม่ร่วมกันสร้างขึ้นเพื่อส่งต่อให้กับผู้ที่สนใจได้ศึกษาต่อไป